

ZDZISŁAW KARCZEWSKI  
TADEUSZ RYCHLIK  
Warszawa

## ROLA PGR W BILANSIE ZBOŻOWYM POLSKI

Udział PGR w krajowej produkcji zbóż nie uległ w ciągu ostatnich 9 lat istotnym zmianom, niemniej jednak wykazuje w okresie od 1955 do 1961 r. tendencję lekko malejącą, co związane było w pierwszych latach tego okresu głównie ze zmniejszającą się ogólną powierzchnią PGR, a w ostatnich z malejącym odsetkiem zbóż w strukturze zasiewów. Szczególnie niski udział PGR w produkcji zbóż 1961 roku wynika z tego, że w roku tym, w przeciwieństwie do całego rolnictwa, plony zbóż w PGR nie były zbyt wysokie (tab. 1).

Tabela 1

### Udział PGR w produkcji i skupie zbóż całego rolnictwa

| Wyszczególnienie                        | Jedn.<br>miary | 1955   | 1960   | 1961   | 1962   | 1963   |
|-----------------------------------------|----------------|--------|--------|--------|--------|--------|
| Produkcja zbóż ogółem                   | tys. ton       | 13 013 | 14 655 | 15 872 | 13 821 | 15 060 |
| w tym PGR                               | „              | 1 387  | 1 329  | 1 341  | 1 354  | 1 415  |
| Udział PGR w produkcji ogółem           | %              | 10,7   | 9,1    | 8,4    | 9,8    | 9,4    |
| Skup zbóż ogółem                        | tys. ton       | 3 115  | 2 318  | 2 486  | 2 217  | 2 512  |
| w tym z PGR                             | „              | 575    | 721    | 763    | 752    | 870    |
| Udział PGR w skupie                     | %              | 18,5   | 31,1   | 30,7   | 33,9   | 34,8   |
| Skup zbóż ogółem netto                  | tys. ton       | 1 704  | 173    | 862    | 251    | 510    |
| Skup z PGR                              | „              | 276    | 285    | 311    | 246    | 300    |
| Udział PGR w skupie zbóż netto          | %              | 16,2   | 164,7  | 36,1   | 98,0   | 58,8   |
| Pasza i ziarno siewne od państwa ogółem | tys. ton       | 1 411  | 2 145  | 1 624  | 1 963  | 2 000  |
| Pasza i ziarno siewne dla PGR           | „              | 299    | 436    | 452    | 506    | 570    |
| Udział PGR                              | %              | 21,1   | 20,3   | 27,8   | 25,7   | 28,5   |

Silnie natomiast rośnie udział PGR w ogólnym skupie zbóż. W roku 1962/63 był on ponad 2-krotnie wyższy niż w 1956/57 r. Zjawisko to wynika ze znacznego wzrostu skupu zbóż w PGR, przy względnie ustabilizowanym poziomie skupu w całym rolnictwie.

Wzrost dostaw zbóż dla państwa z PGR spowodowany był jednak nie wzrostem produkcji, ale ograniczeniem sprzedaży pracownikom (z ok. 226 tys. ton w 1956/57 r. do ok. 97 tys. ton w 1962/63 r.) oraz zwiększeniem zakupów pasz treściwych i ziarna siewnego. Skup zbóż netto utrzymywał

się w ostatnich latach na niezmiennym poziomie, a produkcja towarowa (skup + sprzedaż pracownikom) netto uległa nawet dość istotnemu zmniejszeniu. Natomiast znacznym wahaniom ulegał udział PGR w ogólnym skupie zbóż netto, co związane było z dużymi wahaniami skupu netto z gospodarki chłopskiej. Wobec tego, że skup netto w gospodarce chłopskiej, przy dużych wahaniami w poszczególnych latach, miał jednak ostatnio tendencję wyraźnie zniżkową, zaś w PGR był dość ustabilizowany, rola PGR w bilansie zbożowym wyraźnie wzrosła.

Należy zwrócić uwagę, że udział PGR w puli pasz treściwych i nasion dostarczanych rolnictwu przez państwo waha się w granicach 15—28% i po wyraźnym wzroście do roku 1961 w ostatnich dwóch latach uległ ponownemu zmniejszeniu.

Powierzchnia zasiewów zbóż w PGR w latach 1956—1962 zmniejszyła się o 226 tys. ha. Spadek w okresie 1956—1960 o 135 tys. ha związany był ze zmniejszeniem ogólnej powierzchni PGR. Spadek powierzchni zbóż nie został zahamowany w latach 1960—1962, kiedy to w wyniku przyjmowania nowych gruntów powierzchnia PGR zaczęła ponownie wzrastać. W tych 3 latach powierzchnia zbóż obniżyła się o ok. 90 tys. ton. Udział zbóż w ogólnej powierzchni zasiewów, który nigdy nie był w PGR wysoki, spadł w 1962 r. do 43,8%, w 1963 r. nastąpił zaś lekki wzrost do 44,9% (tab. 2).

Tabela 2

## Powierzchnia zasiewów zbóż w PGR

| Wyszczególnienie                   | Jedn. miary | 1950    | 1955    | 1960    | 1961    | 1962    | 1963 r. p. w. |                |
|------------------------------------|-------------|---------|---------|---------|---------|---------|---------------|----------------|
|                                    |             |         |         |         |         |         | PGR           | całe rolnictwo |
| Powierzchnia zasiewów              |             |         |         |         |         |         |               |                |
| ogółem                             | tys. ha     | 1 307,4 | 1 986,7 | 1 762,3 | 1 783,5 | 1 817,5 | 1 845,9       | 15 340,5       |
| w tym: 4 zboża                     | „           | 707,7   | 1 001,0 | 843,7   | 798,6   | 795,2   | 829,3         | 8 651,9        |
| Udział zbóż w powierzchni zasiewów | %           | 54,1    | 50,4    | 47,9    | 44,8    | 43,8    | 44,9          | 56,4           |
| w tym: pszenica                    | %           | 11,4    | 11,1    | 10,6    | 11,0    | 12,1    | 13,3          | 10,1           |
| żyto                               | %           | 23,6    | 20,6    | 19,7    | 17,8    | 16,4    | 15,4          | 28,5           |
| jęczmień                           | %           | 7,5     | 8,0     | 7,6     | 7,2     | 7,3     | 8,0           | 4,9            |
| owies                              | %           | 8,8     | 9,6     | 8,1     | 7,5     | 6,7     | 7,1           | 11,0           |
| mieszkanki                         | %           | 2,8     | 1,1     | 1,9     | 1,3     | 1,3     | 1,1           | 1,9            |

Udział zbóż w strukturze zasiewów był w PGR zawsze stosunkowo niski, znacznie niższy niż w całym rolnictwie. Udział ten miał przy tym stałą tendencję zniżkową, zahamowaną nieco w latach 1956—1959 i szczególnie silnie zaznaczającą się w latach 1960—1962.

Zmniejszenie się udziału zbóż związane było przede wszystkim z przeznaczeniem coraz to większych powierzchni pod rośliny pastewne<sup>1</sup>, których udział wzrósł z 19,4% w 1955 r. do 29,3% w 1962 r. Zmiany te uza-

<sup>1</sup> Pewną rolę odegrało tu rozszerzenie uprawy kukurydzy.

sadnione były częściowo rozwojem hodowli w PGR oraz koniecznością pewnego ograniczenia siewu zbóż w stanowiskach, gdzie z braku siły nawozowej uzyskiwane plony były niskie. Niewątpliwie jednak w licznych przypadkach ograniczenie powierzchni zbóż i rozszerzenie powierzchni upraw pastewnych było posunięte zbyt daleko, hamując wzrost produkcji zbóż w PGR. Występujące często braki pasz skłaniały gospodarstwa do rozszerzania uprawy roślin pastewnych, zwłaszcza gdy przewidywany był dalszy wzrost pogłowia. Zbyt mało jednak starań przykładano do podniesienia wydajności upraw pastewnych na dotychczasowym obszarze, a szczególnie duże zaniedbania występowały w zakresie wykorzystania rezerw, które tkwiły w niedostatecznie zagospodarowanych użytkach zielonych.

O nieproporcjonalnie dużej — w stosunku do uzyskanej produkcji zwierzęcej — powierzchni zajętej przez rośliny pastewne w PGR świadczy udział tych roślin w ogólnej powierzchni zasiewów, który był w PGR w 1962 r. prawie 3-krotnie wyższy niż w gospodarce chłopskiej (PGR — 29,3%, gospodarka chłopska 10,7%)<sup>1</sup>, przy nasileniu bydłem (łącznie z bydłem pracowników) zbliżonym do gospodarki chłopskiej (PGR 46,2 szt. na 100 ha, gospodarka chłopska 46,8 szt.). Nieco większa jest produkcja żywca wołowego (PGR 33 q na 100 ha użytków rolnych, gospodarka chłopska 30 q), dużo niższa produkcja mleka (PGR — 47 tys. ltr, gospodarka chłopska 62 tys. ltr). Przy porównywaniu tym należy jeszcze brać pod uwagę znacznie niższą w PGR niż u chłopów liczbę koni.

Wydaje się, że nadmierne ograniczenie powierzchni zbóż w PGR wynikało, w niektórych przypadkach, z następującej przyczyny. Uzyskiwana w poszczególnych gospodarstwach produkcja zbóż jest dość ściśle rozliczana i w oparciu o nią są ustalane, a następnie dosyć rygorystycznie egzekwowane dostawy zbóż dla państwa. W tej sytuacji gospodarstwa wolą zabezpieczać większe rezerwy paszowe w innych paszach poza zbożami.

O nadmiernym rozszerzeniu w PGR upraw pastewnych kosztem zbóż świadczy porównanie powierzchni paszowej<sup>2</sup> przypadającej w poszczególnych wojewódzkich zjednoczeniach PGR na 1 sztukę dużą inwentarza. Podczas gdy w WZ Poznań przypada 0,5 ha powierzchni paszowej na 1 sztukę dużą, w WZ Bydgoszcz 0,6 ha, to w WZ Olsztyn, Białystok, Lublin 1,3 ha, Koszalin, Szczecin — 1,1 ha. Przeciętnie we wszystkich PGR przypadało w 1962 r. 0,9 ha powierzchni paszowej na 1 sztukę dużą.

Występujące braki paszowe w PGR wskazują, że ograniczenie powierzchni roślin pastewnych nie jest sprawą prostą i wszelkie zmiany dokonywane tu być muszą z dużą ostrożnością. Niewątpliwie jednak przy podniesieniu wydajności użytków zielonych i polowych upraw pastewnych oraz przy ogólnej poprawie gospodarki paszowej istnieją w PGR istotne możliwości rozszerzenia powierzchni zasiewów zbóż kosztem roślin pastewnych. Możliwości te nie są jednak zbyt wielkie, ponieważ dotychczasowe dysproporcje między powierzchnią paszową a produkcją zwierzęcą powinny być likwidowane przede wszystkim w drodze znacznego jeszcze rozwoju hodowli. Niemniej wydaje się, że istnieje realna możliwość podniesienia

<sup>1</sup> Udział użytków zielonych w ogólnej powierzchni użytków rolnych jest w PGR i w gospodarce chłopskiej prawie jednakowy.

<sup>2</sup> Zaliczono tu użytki zielone, rośliny pastewne oraz połowę powierzchni buraków cukrowych.

udziału zbóż w PGR do 48—50%, co pozwoliłoby na podniesienie produkcji zbóż w PGR w granicach do 10%, przy czym przyrost ten mógłby być przeznaczony w głównej mierze na zwiększenie dostaw dla państwa. Zamiast rozszerzenia powierzchni zbóż ten sam lub jeszcze lepszy efekt dla poprawy bilansu zbożowego, może dać przeznaczenie w PGR części zielonek uzyskiwanych z dotychczasowej powierzchni paszowej do przerobu na susz, co pozwoliłoby na ograniczenie spasanania zboża, względnie innych pasz treściwych. W związku z szerokim programem rozwoju suszarnictwa zielonek w PGR prawdopodobnie tą właśnie drogą, obok wzrostu hodowli, wykorzystane będą mogły być pełniej obszary zajęte przez rośliny pastewne.

**Plony.** Najpoważniejsze rezerwy zwiększenia roli PGR w bilansie zbożowym kraju istnieją we wzroście plonów zbóż.

Tabela 3

**Plony zbóż w PGR średnie 4-letnie i przeciętny przyrost roczny wynikający z wyznaczonego trendu w latach 1955—1962**

| Wyszczególnienie           | 1951—54 | 1955—58 | 1959—62 | Średni przyrost w latach 1955—1962 wg trendu | Średnie odchylenie od trendu % |
|----------------------------|---------|---------|---------|----------------------------------------------|--------------------------------|
| 4 zboża z mieszankami q/ha | 11,7    | 13,4    | 16,2    | 0,64                                         | 3,7                            |
| w tym:                     |         |         |         |                                              |                                |
| pszenica q/ha              | 14,2    | 15,1    | 18,2    | 0,67                                         | 6,7                            |
| żyto „                     | 11,8    | 12,8    | 14,7    | 0,36                                         | 5,9                            |
| jęczmień „                 | 13,7    | 14,4    | 18,1    | 0,87                                         | 4,4                            |
| owies „                    | 12,2    | 12,5    | 15,7    | 0,90                                         | 6,7                            |

Plony zbóż w PGR w latach 1950—1954 ulegały stałemu spadkowi. Po urodzajnym roku 1955 i gorszym znów roku 1956, począwszy od 1957 r. rozpoczął się stały i dość równomierny wzrost plonów aż do 1962 r. Pierwsze załamanie nastąpiło dopiero w roku 1963. Średni przyrost plonów 4 zbóż obliczony według wyrównanego trendu wzrostowego dla lat 1955—1962 wynosi dla PGR 64 kg rocznie<sup>1</sup>.

Najsilniej wzrastały plony owsa i jęczmienia (średni roczny przyrost wykazywany przez trend ok. 90 kg), następnie pszenicy (67 kg), a najslabiej żyta (36 kg). Takie właśnie kształtowanie się plonów poszczególnych zbóż tłumaczyć należy następującymi przyczynami. Poprawa agrotechniki, jaka niewątpliwie miała miejsce w ostatnich latach w PGR, dała największe efekty w zbożach jarych, gdzie terminowość i jakość zabiegów odgrywa szczególną rolę. Stosunkowo niski wzrost plonów żyta tłumaczyć można zjawiskiem coraz silniejszego ograniczania jego uprawy do gruntów i stanowisk najsłabszych (udział żyta w strukturze zasiewów spadł z 21% w 1956 r. do 15,4% w 1963 r.). Zwiększone nawożenie mineralne w najsłabszym stopniu skierowane zostało na zasiewy żyta. Na niski wskaźnik wzro-

<sup>1</sup> Wydaje się, że trend obliczony dla tego okresu stosunkowo najlepiej charakteryzuje dynamikę plonów zbóż w PGR w ostatnich latach.

stu plonów żyta w latach 1955—1962 wpłynęły szczególnie niepomyślne jego plony w 1962 r., podczas gdy plony pozostałych 3 zbóż były najwyższe.

Z przytoczonych względów, mimo znacznie wyższych obecnie plonów pszenicy i szybszego tempa ich wzrostu, niebezpieczne byłoby wyciąganie wniosku, że w drodze dalszego ograniczenia uprawy żyta na rzecz pszenicy można jeszcze w PGR uzyskać istotniejszy wzrost zbiorów zbóż ogółem. Należy przy tym zwrócić uwagę na bardzo już niski udział żyta w strukturze zasiewów w PGR (w 1963 r. 15,4%) — prawie dwukrotnie niższy niż w całym rolnictwie (28,5%).

Uzyskane w PGR w latach 1955—1963 średnie tempo wzrostu plonów 4 zbóż (0,64 q/ha rocznie) jest wyższe niż w całym rolnictwie, gdzie wynosiło w tym okresie poniżej 0,5 q/ha. Dzięki szybszemu wzrostowi plonów w PGR niż w gospodarce chłopskiej relacje między poziomem plonów w obu tych sektorach uległy poprawie. W 1962 r. po raz pierwszy od 1950 r. plony zbóż w PGR przekroczyły poziom plonów w gospodarce chłopskiej. Średnie plony za lata 1955—1958 wynosiły w PGR 13,4 q, w gospodarce chłopskiej 14,6 q, w latach 1959—1962 w PGR 16,2 q, w gospodarce chłopskiej 16,5 q. Stosunek poprawił się zatem z 91,8 do 98,2%.

Szybsze tempo wzrostu plonów zbóż w PGR jest częściowo wynikiem znacznego ograniczenia powierzchni zasiewów kłosowych, zwłaszcza odpadnięcie od PGR w latach 1957—1960 gruntów najłagodniejszych i najgorzej zagospodarowanych (spadek powierzchni zbóż o 135 tys. ha, tj. ok. 15%). Ponadto znacznie szybszy był przyrost nawożenia zarówno mineralnego, jak i obornikowego w PGR niż w całym rolnictwie.

Tabela 4

**Nawożenie w czystym składniku (NPK) w kg na 1 hektar zasiewów pod zbiory danego roku**

| Wyszczególnienie | 1955 |                   | 1962 |                   | Przyrost<br>1955—1962 |                   |
|------------------|------|-------------------|------|-------------------|-----------------------|-------------------|
|                  | PGR  | gosp.<br>chłopska | PGR  | gosp.<br>chłopska | PGR                   | gosp.<br>chłopska |
| Obornik          | 33   | 65                | 54   | 73                | 21                    | 8                 |
| Nawozy mineralne | 63   | 31                | 109  | 52                | 46                    | 21                |
| Razem            | 96   | 96                | 163  | 125               | 67                    | 29                |

Ogólny poziom nawożenia (obornikowego i mineralnego łącznie) w 1955 r. był jednakowy w PGR i w gospodarce chłopskiej, natomiast w 1962 r. nawożenie w PGR było o 38 kg wyższe (ok. 30%).

Pomimo uzyskania w ostatnich latach stosunkowo wysokiego wzrostu plonów zbóż, ich poziom jest ciągle jeszcze niewspółmierny z ogólnym poziomem nawożenia, co świadczy o istnieniu jeszcze znacznych możliwości dalszego podniesienia plonów w PGR.

O istnieniu tych możliwości świadczy także porównanie poziomu plonów oraz tempa ich wzrostu w poszczególnych województwach. Rozpiętość plonów zbóż w poszczególnych zjednoczeniach PGR jest stale dość duża i nie uległa istotniejszemu wyrównaniu. Jedynie województwo lubelskie i gdańskie, w których plony przekroczyły ostatnio już średni poziom dla ogółu PGR, zmniejszyły nieco dystans dzielący je od poziomu średniego

województw białostockiego, zielonogórskiego, zwłaszcza rzeszowskiego. Natomiast województwa: koszalińskie, szczecińskie i olsztyńskie mają jeszcze plony bardzo niskie, znacznie odbiegające od przeciętnych. Mimo istniejących w tych województwach możliwości podniesienia plonów, średni roczny przyrost plonów, wynikający z wyrównanego trendu w latach 1955—1962, jest dużo niższy od przeciętnego dla całości PGR. O silnym wpływie, jaki wywierają niskie plony w tych województwach na średnie plony w całych PGR świadczy fakt, że jeśli np. w 1961 r. wyłączyć te 3 województwa przy obliczaniu średnich plonów zbóż, to plony te wzrosłyby z 16,8 do 19,6 q/ha.

Stosunkowo niski trend wzrostowy wykazały również województwa: łódzkie (17 kg), warszawskie i katowickie (35 kg), które miały już w poprzednich okresach poziom najwyższy. Przewaga tych województw nad innymi znacznie zmalała. Wskazywać by to mogło, że w dotychczasowych warunkach już przy niezbyt wysokich plonach — ok. 20 q/ha lub niewiele ten poziom przekraczających — uzyskanie dalszej wyraźniejszej poprawy jest już trudniejsze. Stosunkowo małe wahania plonów wykazują zarówno niektóre województwa o niskich plonach (szczecińskie, koszalińskie), jak i o wysokich (bydgoskie, wrocławskie).

Tabela 5

**Plony w PGR i w gospodarce chłopskiej**  
(4 zboża z mieszkankami)

| Polska<br>i województwa | 1955—1958 |                        |                          | 1959—1962 |                        |                          | Średni<br>przyrost<br>roczny<br>w latach<br>1955—62<br>wg tren-<br>du kg/ha<br>w PGR | Średnie<br>odchyle-<br>nia od<br>trendu<br>%<br>w PGR |
|-------------------------|-----------|------------------------|--------------------------|-----------|------------------------|--------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|
|                         | PGR       | gosp.<br>chłop-<br>ska | PGR<br>gosp.<br>chłopska | PGR       | gosp.<br>chłop-<br>ska | PGR<br>gosp.<br>chłopska |                                                                                      |                                                       |
| P O L S K A             | 13,4      | 14,6                   | 91,8                     | 16,2      | 16,5                   | 98,2                     | 64                                                                                   | 3,7                                                   |
| WZ PGR ogółem           |           |                        |                          |           |                        |                          | 62                                                                                   | 4,0                                                   |
| Białystok               | 8,0       | 12,1                   | 66,1                     | 11,6      | 13,3                   | 87,2                     | 81                                                                                   | 12,0                                                  |
| Bydgoszcz               | 16,5      | 16,4                   | 100,6                    | 19,3      | 10,1                   | 101,0                    | 70                                                                                   | 4,7                                                   |
| Gdańsk                  | 13,0      | 12,8                   | 101,6                    | 16,5      | 15,8                   | 104,4                    | 69                                                                                   | 10,0                                                  |
| Katowice                | 19,6      | 15,3                   | 128,1                    | 20,8      | 18,2                   | 114,3                    | 35                                                                                   | 5,0                                                   |
| Kielce                  | 20,6      | 14,0                   | 147,1                    | 22,9      | 15,3                   | 149,7                    | 47                                                                                   | 10,0                                                  |
| Koszalin                | 10,4      | 12,8                   | 81,3                     | 11,3      | 15,4                   | 73,4                     | 39                                                                                   | 5,3                                                   |
| Lublin                  | 11,7      | 14,3                   | 81,8                     | 15,8      | 15,7                   | 100,6                    | 88                                                                                   | 16,0                                                  |
| Łódź                    | 22,9      | 14,6                   | 156,8                    | 24,3      | 16,8                   | 144,6                    | 17                                                                                   | 6,0                                                   |
| Olsztyn                 | 9,6       | 13,3                   | 72,2                     | 11,8      | 15,3                   | 77,1                     | 41                                                                                   | 10,0                                                  |
| Opole                   | 18,0      | 17,3                   | 104,0                    | 21,2      | 21,6                   | 98,1                     | 70                                                                                   | 7,0                                                   |
| Poznań                  | 17,4      | 15,9                   | 110,1                    | 20,3      | 18,6                   | 109,1                    | 75                                                                                   | 7,0                                                   |
| Rzeszów                 | 9,7       | 13,9                   | 69,8                     | 14,0      | 15,8                   | 88,6                     | 107                                                                                  | 3,6                                                   |
| Szczecin                | 11,6      | 15,4                   | 75,3                     | 13,5      | 17,0                   | 79,4                     | 39                                                                                   | 5,3                                                   |
| Warszawa                | 18,5      | 14,7                   | 125,9                    | 20,7      | 15,1                   | 137,1                    | 35                                                                                   | 8,0                                                   |
| Wrocław                 | 15,3      | 15,6                   | 98,1                     | 18,9      | 20,4                   | 92,6                     | 86                                                                                   | 4,4                                                   |
| Zielona Góra            | 12,3      | 14,3                   | 86,0                     | 14,9      | 16,5                   | 90,3                     | 75                                                                                   | 11,0                                                  |

Dla zdania sobie sprawy, jak plony zbóż w PGR układają się w poszczególnych województwach w porównaniu z plonami uzyskiwanymi w gospodarce chłopskiej, zestawiliśmy jeszcze średnie plony w obu tych sektorach dla lat 1955—1958 i 1959—1962 (tab. 5).

Stosunek plonu zbóż PGR do plonu gospodarstw chłopskich wzrósł z 91,8% w latach 1955—1958 do 98,2% w latach 1959—1962 — uległ więc znacznej poprawie. Poprawa ta nie była jednak zjawiskiem powszechnym. W ośmiu województwach plony w PGR wzrosły szybciej niż w gospodarce chłopskiej, w trzech prawie jednakowo, w pięciu natomiast (łódzkim, krakowskim, wrocławskim, opolskim i katowickim) postęp w gospodarce chłopskiej był większy.

W pierwszym i w drugim okresie w 8 województwach plony w PGR były wyższe, a w pozostałych niższe, z tym tylko, że w drugim okresie z grupy województw o wyższych plonach w PGR wypadło woj. opolskie, a weszło do tej grupy woj. lubelskie <sup>1</sup>.

Zbiory zbóż w PGR uległy w ostatnich latach niewielkim zmianom z bardzo słabo zaznaczoną tendencją wzrostową. Silny spadek powierzchni uprawy niwelował jednak skutki stałego wzrostu plonów.

Na dość ustabilizowanym poziomie utrzymywało się zużycie zbóż na paszę (26—30% ogólnych zbiorów). Odsetek ten jest znacznie niższy niż w gospodarce chłopskiej (w 1962 r. ok. 53%).

Tabela 6

**Bilanse zbóż w PGR**  
(4 zboża z mieszkankami)

| Wyszczególnienie           | 1960/61     |       | 1961/62     |       | 1962/63     |       | 1963/64<br>p. w. |       |
|----------------------------|-------------|-------|-------------|-------|-------------|-------|------------------|-------|
|                            | tys.<br>ton | %     | tys.<br>ton | %     | tys.<br>ton | %     | tys.<br>ton      | %     |
| Zbiory                     | 1 329,0     | 100,0 | 1 341,0     | 100,0 | 1 354,1     | 100,0 | 1 415            | 100,0 |
| Rozchody gospodarcze       | 527,4       | 39,7  | 490,6       | 36,6  | 492,8       | 36,4  | 440              | 32,0  |
| w tym spasanie             | 388,8       | 29,3  | 349,9       | 26,1  | 353,0       | 26,1  | 315              | 22,3  |
| Produkcja towarowa         | 801,6       | 60,3  | 850,6       | 63,4  | 861,2       | 63,6  | 975              | 68,0  |
| w tym sprzedaż w skupie    | 705,3       | 53,1  | 751,0       | 56,0  | 751,7       | 65,5  | 870              | 61,5  |
| sprzedaż poza skupem       | 15,8        | 1,1   | 11,5        | 0,8   | 12,6        | 0,9   | 8,0              | —     |
| sprzedaż pracownikom       | 80,5        | 6,1   | 88,1        | 6,6   | 96,9        | 7,2   | 970              | 7,2   |
| Zakupy ziarna siewnego     | 31,0        |       | 47,6        |       | 47,9        |       | 60               | —     |
| Zakupy pasz treściwych     | 405,0       |       | 404,0       |       | 458,0       |       | 510              | —     |
| Produkcja towarowa netto   | 365,6       | 27,5  | 399,0       | 29,7  | 367,4       | 27,1  | 405              | 28,6  |
| Sprzedaż dla państwa netto | 269,3       | 20,3  | 299,4       | 22,3  | 245,8       | 18,2  | 300              | 21,2  |

<sup>1</sup> Należy tu jednak zwrócić uwagę na konieczność dużej ostrożności przy porównywaniu plonów w PGR i w gospodarce chłopskiej, zwłaszcza gdy porównywuje się nie tylko dynamikę plonów, ale i ich bezwzględny poziom. Różne sposoby ustalania plonów w PGR i w gospodarce chłopskiej powodują, że plony te nie są ze sobą ściśle porównywalne.

Tabela 7

## Bilanse poszczególnych zbóż w PGR

| Wyszczególnienie         | 1960/61  |       | 1961/62  |       | 1962/63  |       |
|--------------------------|----------|-------|----------|-------|----------|-------|
|                          | tys. ton | %     | tys. ton | %     | tys. ton | %     |
| <b>Pszenica</b>          |          |       |          |       |          |       |
| Zbiory                   | 313,1    | 100,0 | 371,8    | 100,0 | 430,9    | 100,0 |
| Rozchody                 | 75,5     | 24,1  | 676,8    | 20,7  | 84,6     | 19,6  |
| w tym spasanie           | 39,7     | 12,7  | 35,6     | 9,6   | 41,4     | 9,6   |
| Produkcja towarowa       | 237,6    | 75,9  | 295,0    | 79,3  | 346,3    | 80,4  |
| w tym sprzedaż w skupie  | 211,4    | 67,5  | 265,1    | 71,3  | 313,7    | 72,8  |
| sprzedaż poza skupem     | 3,1      | 1,0   | 2,9      | 0,7   | 2,1      | 0,5   |
| sprzedaż pracownikom     | 23,1     | 7,4   | 27,0     | 7,3   | 30,5     | 7,1   |
| <b>Zyto</b>              |          |       |          |       |          |       |
| Zbiory                   | 494,9    | 100,0 | 491,2    | 100,0 | 412,3    | 100,0 |
| Rozchody                 | 110,8    | 22,4  | 105,7    | 21,5  | 97,4     | 23,6  |
| w tym spasanie           | 59,9     | 12,1  | 55,6     | 11,3  | 50,9     | 12,3  |
| Produkcja towarowa       | 384,1    | 77,6  | 385,5    | 78,5  | 314,9    | 76,4  |
| w tym sprzedaż w skupie  | 342,6    | 69,2  | 343,8    | 70,0  | 271,5    | 65,9  |
| sprzedaż poza skupem     | 3,5      | 0,7   | 2,3      | 0,5   | 2,3      | 0,5   |
| sprzedaż pracownikom     | 38,0     | 7,7   | 39,4     | 9,0   | 41,1     | 10,0  |
| <b>Jęczmień</b>          |          |       |          |       |          |       |
| Zbiory                   | 244,2    | 100,0 | 229,7    | 100,0 | 268,1    | 100,0 |
| Rozchody                 | 118,0    | 48,3  | 107,9    | 47,0  | 120,2    | 44,8  |
| w tym spasanie           | 194,0    | 38,5  | 184,4    | 36,7  | 197,2    | 36,2  |
| Produkcja towarowa       | 126,2    | 51,7  | 121,8    | 53,0  | 147,9    | 55,2  |
| w tym sprzedaż w skupie  | 109,6    | 44,9  | 105,3    | 45,8  | 127,0    | 47,4  |
| sprzedaż poza skupem     | 101,8    | 44,7  | 101,2    | 40,5  | 122,1    | 40,8  |
| sprzedaż pracownikom     | 14,8     | 6,1   | 15,3     | 6,7   | 18,8     | 7,0   |
| <b>Owies i mieszanki</b> |          |       |          |       |          |       |
| Zbiory                   | 276,8    | 100,0 | 248,1    | 100,0 | 242,4    | 100,0 |
| Rozchody                 | 223,1    | 80,6  | 200,2    | 80,6  | 190,4    | 78,5  |
| w tym spasanie           | 195,2    | 70,5  | 174,2    | 70,1  | 163,4    | 67,4  |
| Produkcja towarowa       | 53,7     | 19,4  | 48,3     | 19,4  | 52,0     | 21,5  |
| w tym sprzedaż w skupie  | 41,7     | 15,1  | 36,8     | 14,8  | 39,4     | 16,3  |
| sprzedaż poza skupem     | 7,4      | 2,7   | 5,1      | 2,0   | 6,1      | 2,5   |
| sprzedaż pracownikom     | 4,6      | 1,6   | 6,4      | 2,6   | 6,5      | 2,6   |

Jak wynika z przedstawionych bilansów, udział produkcji towarowej w produkcji globalnej zarówno pszenicy, jak i żyta jest w PGR wysoki i osiągnął już swoje maksimum. Niecałe 10% pszenicy i ok. 12% żyta przeznaczone na spasanie są to poślady, (których ilość przy przeznaczeniu znacznej części zbiorów na ziarno siewne musi być odpowiednio większa) oraz pewne ilości ziarna z różnych względów nie nadającego się do konsumpcji. W gospodarce chłopskiej procent spasanego ziarna zbóż chlebowych jest znacznie wyższy — w 1961/62 np. wyniósł dla pszenicy ok. 30%, a dla żyta ponad 53%.

Nie ma zatem na razie praktycznych możliwości istotniejszego zwiększenia z PGR dostaw zbóż chlebowych przy dostarczaniu większej ilości przydziału pasz treściwych. Tą drogą można by uzyskać, o ile by to było celowe, pewne dodatkowe ilości jęczmienia, którego przeznaczenie na paszę wynosiło ostatnio ok. 36% zbiorów. Zmniejszając jednak odsetek spasanego jęczmienia, nawet do połowy, można by zwiększyć dostawy z PGR tylko o ok. 50 tys. ton. Należy ponadto zaznaczyć, że wobec stosunkowo korzystnego bilansu białkowego w PGR i występujących często braków pasz węglowodanowych, dostarczenie większych ilości pasz wysokobiałkowych może przynieść stosunkowo mniejszą niż u chłopów oszczędność spasanego zboża.

Jakkolwiek w PGR przeznaczają się na spasanie znacznie mniejszy odsetek zboża niż w gospodarce chłopskiej, co pozwala na dość wysoką towarowość, zużycie ziarna oraz przemysłowych pasz treściwych w stosunku do uzyskiwanej produkcji zwierzęcej jest stosunkowo wysokie.

Tabela 3

**Normy stosowane przy obliczaniu bilansów paszowych  
w całym rolnictwie i w PGR**

| Wyszczególnienie                       | Całe rolnictwo | PGR        |
|----------------------------------------|----------------|------------|
| Krowy mleczne<br>(o wydajności 2400 l) |                |            |
| na 1 szt.                              | 252 kg         | 231 kg     |
| Żywiec wołowy na<br>produkcję 100 kg   | 92 kg          | 230—240 kg |
| Owce na 1 sztukę                       | 35 kg          | 60 kg      |
| Konie na 1 sztukę                      | 930 kg         | 1430 kg    |

Dla oceny zużycia pasz treściwych w PGR zestawiono tu zapotrzebowanie tych pasz w poszczególnych latach, obliczone według norm niezmienionych, z faktycznym zużyciem tych pasz.

Dla obliczenia zapotrzebowania zastosowaliśmy normy przyjmowane w Komisji Planowania do obliczania bilansów paszowych w PGR<sup>1</sup>.

Jak wynika z powyższego zestawienia, normy zużycia pasz treściwych stosowane przy obliczaniu bilansów paszowych w PGR są na ogół (z wyjątkiem mlecznych) znacznie wyższe, niż dla całego rolnictwa. Stosowanie tych wyższych norm ma na celu przybliżenie niezmienionych norm teoretycznych do faktycznych dawek pasz treściwych stosowanych w PGR. na ogół znacznie wyższych niż w gospodarce chłopskiej. Mimo przyjęcia

<sup>1</sup> Normy te są następujące: 1) Krowy mleczne — na każdy liter mleka powyżej 1700 l od jednej krowy — 0,33 kg paszy treściwej. 2) Pozostałe bydło — 350 kg paszy na 1 szt. rocznie (w ostatnich latach odpowiada to 230—240 kg paszy treściwej na 100 kg przyrostu żywca wołowego). 3) Trzoda chlewna — a) na 1 maciorę 8,1 q, b) na przyrost 100 kg żywca — 240 kg (tuczniaki) i 250 kg (bekony). Przeliczając całą paszę treściwą dla trzody na produkcję żywca wypada na 100 kg żywca — ok. 345 kg paszy. 4) Owce — 0,6 q na 1 sztukę. 5) Konie — 14,3 q na 1 sztukę. Zapotrzebowanie dla drobiu, ryb, zwierząt futerkowych określa się ryczałtowo — w ostatnich latach na poziomie 40—50 tys. ton rocznie.

Tabela 9

## Zapotrzebowanie i zużycie pasz treściwych w PGR

| Wyszczególnienie                   | Norma             |      | 1960/61  |      | 1961/62  |      | 1962/63  |      | 1963/64  |      |
|------------------------------------|-------------------|------|----------|------|----------|------|----------|------|----------|------|
|                                    | na jed-<br>nostkę | kg   | tys. ton | %    | tys. ton | %    | tys. ton | %    | tys. ton | %    |
| <b>Zapotrzebowanie<sup>a</sup></b> |                   |      |          |      |          |      |          |      |          |      |
| Bydło ogółem                       |                   |      | 265      | 36,4 | 317      | 41,0 | 321      | 42,8 | 336      | 43,6 |
| w tym: krowy mleczne               | 1 szt.            |      | 109      | 15,0 | 117      | 15,1 | 87       | 11,6 | 89       | 11,5 |
| pozostałe bydło                    | "                 | 350  | 150      | 21,4 | 200      | 25,9 | 234      | 31,2 | 247      | 32,1 |
| Trzoda — żywiec wieprzowy          | 100 kg            |      |          |      |          |      |          |      |          |      |
| żywcza                             |                   | 345  | 197      | 27,1 | 204      | 26,3 | 186      | 24,8 | 198      | 25,7 |
| Owce                               | 1 szt.            | 60   | 20       | 2,7  | 21       | 2,7  | 21       | 2,8  | 20       | 2,6  |
| Konie                              | "                 | 1430 | 206      | 28,3 | 192      | 24,8 | 177      | 23,6 | 166      | 21,6 |
| Drób, ryby, zwierzęta futerkowe    | .                 |      | 40       | 5,5  | 40       | 5,2  | 45       | 6,0  | 50       | 6,5  |
| Ogółem                             | —                 | —    | 728      | 100% | 774      | 100% | 750      | 100% | 770      | 100% |
| <b>Zużycie</b>                     |                   |      |          |      |          |      |          |      |          |      |
| Zboża własne                       |                   |      | 339      | 47,3 | 356      | 44,5 | 353      | 41,7 | 365      | 42,5 |
| Strączkowe                         |                   |      | 28       | 3,4  | 35       | 4,4  | 35       | 4,2  | 35       | 4,1  |
| Pasze od państwa                   |                   |      | 405      | 49,3 | 409      | 51,1 | 458      | 54,1 | 460      | 53,4 |
| Ogółem                             |                   |      | 822      | 100% | 800      | 100% | 846      | 100% | 861      | 100% |
| Nadwyżka zużycia                   |                   |      | 94       |      | 26       |      | 94       |      |          |      |
| Stosunek zużycia do                |                   |      |          |      |          |      |          |      |          |      |
| zapotrzebowania                    |                   |      | 112,9%   |      | 103,4%   |      | 112,8%   |      | 111,8%   |      |

<sup>a</sup> W 1960/61 przy mleczności 2590 l — 290 kg, w 1961/62 — 2586 l — 290 kg, 1962/63 — 2345 l — 210 kg, 1962/64 — 2345 l — 210 kg.

tych wyższych norm, faktyczne zużycie pasz treściwych jest w PGR znacznie wyższe od teoretycznie obliczonego zapotrzebowania (w ostatnich latach o ok. 100 tys. ton — tab. 9).

Tabela 10

**Zapotrzebowanie i zużycie pasz treściwych w całym rolnictwie i w PGR**  
(w tys. ton)

| Wyszczególnienie                                                                               | 1960/61 | 1961/62 | 1962/63 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|---------|---------|
| <b>Całe rolnictwo</b>                                                                          |         |         |         |
| 1) Teoretyczne zapotrzebowanie pasz treściwych                                                 | 10 277  | 14 428  | 9 685   |
| 2) Zużycie pasz treściwych                                                                     | 10 483  | 10 986  | 9 668   |
| 3) Stosunek 2 : 1                                                                              | 102,0   | 105,4   | 99,8    |
| <b>PGR</b>                                                                                     |         |         |         |
| 1) Teoretyczne zapotrzebowanie pasz treściwych wyd. obliczone wg specjalnych norm PGR          | 728     | 774     | 750     |
| 2) Teoretyczne zapotrzebowanie pasz treściwych obliczone wg norm całego rolnictwa <sup>a</sup> | 550     | 554     | 526     |
| 3) Zużycie pasz treściwych                                                                     | 822     | 800     | 846     |
| 4) Stosunek 3 : 1                                                                              | 112,9   | 103,4   | 112,8   |
| 5) Stosunek 3 : 2                                                                              | 149,5   | 144,4   | 160,8   |

<sup>a</sup> Z wyjątkiem norm dla koni i owiec, gdzie ze względu na większą wagę i wykorzystanie przyjęto dla PGR normy o 30% wyższe.

Jak wynika z tab. 10, faktyczne zużycie pasz treściwych w całym rolnictwie odpowiada w przybliżeniu zapotrzebowaniu obliczonemu według norm teoretycznych. Nie wiadomo w jakiej mierze normy teoretyczne zgodne są z faktycznym stanem rzeczy w odniesieniu do poszczególnych rodzajów zwierząt. Niemniej można uznać, iż jako całość nie odbiegają one od rzeczywistości. Przyjęte normy dla PGR, choć znacznie wyższe od średnich dla całego rolnictwa, są w istocie jeszcze zbyt niskie, a zatem zużycie pasz treściwych w przeliczeniu na 1 sztukę zwierząt względnie na jednostkę produkcji jest w PGR w rzeczywistości jeszcze wyższe niż by to wynikało z norm przyjętych w obliczeniu zapotrzebowania pasz.

Dla zdania sobie sprawy w jakiej mierze produkcja zwierzęca w PGR jest bardziej zbożochłonna<sup>1</sup> niż w całym rolnictwie podaliśmy jeszcze teoretyczne zapotrzebowanie pasz treściwych obliczone według norm całego rolnictwa. Porównanie w ten sposób obliczonego zapotrzebowania z faktycznym zużyciem pasz treściwych w PGR wskazuje, że normy przyjęte dla całego rolnictwa przekraczane są w PGR o ok. 50%. Można by zatem sądzić, że obecna „zbożochłonność” produkcji zwierzęcej w PGR jest prawie półtorakrotnie wyższa niż w gospodarce chłopskiej.

W jeszcze silniejszej mierze, o dużej „zbożochłonności” produkcji zwierzęcej w PGR, świadczą dane dotyczące gospodarstw objętych rachunkowością rolną.

Porównanie norm zużycia pasz przyjmowanych do bilansów ogólnokrajowych i PGR z danymi IER nie jest możliwe ze względu na różnice w metodzie obliczania.

<sup>1</sup> Pod tym pojęciem rozumie się zużycie zbóż i innych pasz treściwych na jednostkę produkcji zwierzęcej.

Tabela 11

**Zużycie pasz treściwych w q na 1 sztukę w 38 PGR badanych przez IER  
w latach 1958/59—1960/61**

| Wyszczególnienie          | 1958/59    |             |              | 1959/60    |             |              | 1960/61    |             |              |
|---------------------------|------------|-------------|--------------|------------|-------------|--------------|------------|-------------|--------------|
|                           | I<br>grupa | II<br>grupa | śred-<br>nio | I<br>grupa | II<br>grupa | śred-<br>nio | I<br>grupa | II<br>grupa | śred-<br>nio |
| Konie                     | 16,1       | 15,1        | 15,7         | 15,9       | 14,5        | 15,3         | 16,0       | 16,0        | 16,0         |
| Krowa o mleczności        | 6,7        | 4,0         | 5,6          | 6,6        | 5,0         | 5,9          | 6,6        | 4,8         | 5,9          |
|                           | (2822)     | (2290)      | (2606)       | (2941)     | (2480)      | (2747)       | (2993)     | (2517)      | (2791)       |
| Tuczniki na 100 kg przyr. | 4,3        | 3,7         | 4,1          | 4,4        | 3,3         | 3,9          | 4,4        | 3,7         | 4,1          |
| Jałówka                   | .          | .           | .            | 4,1        | 2,9         | 3,6          | 3,4        | 2,7         | 3,1          |
| Maciora o liczbie prosiąt | .          | .           | .            | 9,6        | 6,6         | 8,1          | 8,4        | 7,5         | 8,0          |
|                           |            |             |              | (11,8)     | (9,1)       | (10,5)       | (11,7)     | (9,7)       | (10,7)       |

W zestawieniu tym wzięte są pod uwagę tylko gospodarstwa powtarzające się w badanym okresie. Pierwsza grupa obejmuje bardziej, druga mniej intensywne gospodarstwa. Jak widać, wysokie normy zużycia pasz treściwych w PGR niewiele zmieniają się w poszczególnych latach. Wynika to częściowo z niedostatku pasz węglowodanowych, częściowo zaś z nieregularnego i nieracjonalnego żywienia. Jak widać na przykładzie mleczności krów, przy tym samym zużyciu pasz treściwych można uzyskać różną wydajność. Zwiększenie wydajności od sztuki można w PGR uzyskać, przy istniejącym zużyciu pasz treściwych na 1 sztukę, poprzez wyrównanie braków i zapewnienie regularności w żywieniu paszami węglowodanowymi.

**Gospodarka nasienna.** PGR odgrywają ponadto poważną rolę, jako główny producent i dostawca kwalifikowanego ziarna siewnego, co odgrywa niewątpliwie wielką rolę we wzroście zbóż w całym rolnictwie.

W tabeli 12 podajemy niektóre dane charakteryzujące rolę PGR w produkcji i dostawach ziarna siewnego.

Tabela 12

**Produkcja i dostawy zbóż siewnych kwalifikowanych**

| Wyszczególnienie                 | Jedno-<br>stki<br>miary | 1955 | 1960  | 1961  | 1962  |
|----------------------------------|-------------------------|------|-------|-------|-------|
| <b>Produkcja</b>                 |                         |      |       |       |       |
| Elita i oryginały ogółem         | tys. t.                 | 58,9 | 53,7  | 70,6  | 86,6  |
| w tym PGR                        | „                       | 55,3 | 45,9  | 64,9  | 80,6  |
| udział PGR                       | %                       | 93,9 | 85,5  | 91,9  | 93,7  |
| <b>Skup zbóż siewnych</b>        |                         |      |       |       |       |
| Ogółem                           | tys. t.                 | 56,1 | 104,1 | 121,6 | 136,5 |
| w tym z PGR                      | „                       | 46,7 | 102,3 | 118,1 | 133,9 |
| udział PGR                       | %                       | 83,2 | 98,3  | 97,1  | 98,1  |
| Zakup zbóż siewnych przez PGR    | tys. t.                 | —    | 31,0  | 48,0  | 48,0  |
| Dostawy z PGR netto              | „                       |      | 71,3  | 70,0  | 85,9  |
| Zboża z PGR na wymianę sąsiedzką | „                       |      |       | 44,6  | 57,8  |

W PGR skoncentrowane jest ok. 90% produkcji elit i oryginałów zbóż, przy czym w ostatnich latach przy ogólnym zwiększeniu produkcji, udział PGR wyraźnie wzrasta. Produkcja materiału siewnego wyższych stopni kwalifikacyjnych jest niemal wyłączną domeną gospodarstw państwowych. Poza PGR Min. Rolnictwa produkuje go gospodarstwa podległe innym resortom i tylko w bardzo ograniczonej ilości spółdzielnie produkcyjne.

Dostawy zbóż siewnych dla państwa (oryginały i pierwsze odsiewy) wzrosły w ostatnich latach, co wiąże się z rozszerzonym programem nasiennym. Należy jednak zwrócić uwagę, że wzrost dostaw zbóż siewnych z PGR w ostatnich latach nie jest równoznaczny z równie dużym zwiększeniem zaopatrzenia w materiał siewny gospodarki chłopskiej. Począwszy od 1960 r. poważną ilość zbóż siewnych dostarczonych do aparatu skupu z powrotem zakupują PGR na swoje potrzeby. Wynika to częściowo stąd, że niektóre obroty ziarnem siewnym między poszczególnymi gospodarstwami PGR, które dawniej przeprowadzane były poza aparatem handlowym, obecnie dokonywane są za pośrednictwem, nieraz zresztą tylko formalnym, tego aparatu. Niemniej jednak nawet po odliczeniu ziarna siewnego, które PGR nabyły na swoje potrzeby, dostawy z PGR netto (co odpowiada dostawom PGR dla gospodarki chłopskiej) — wzrosły silnie i stanowią poważny czynnik w podnoszeniu produkcji zbóż w gospodarce chłopskiej.

Poza zbożem siewnym dostarczany przez PGR rolnikom indywidualnym za pośrednictwem aparatu handlowego, dość istotną i rosnącą rolę odgrywa ponadto zboże nabywane przez chłopów w PGR w ramach wymiany sąsiedzkiej, która w 1962/63 r. objęła ogółem ok. 68 tys. ton. Łącznie zatem chłopci uzyskali w 1962/63 r. ponad 150 tys. ton ziarna siewnego z PGR, co pozwalało na zasiew ok. 1 mln. ha, to jest ok.  $\frac{1}{8}$  ogólnego obszaru zbóż w gospodarce chłopskiej.

Reasumując stwierdzić trzeba co następuje. Rola PGR w dostawach zbóż dla państwa zarówno brutto, jak i netto, jest znaczna i miała ostatnio tendencję rosnącą. Duży udział PGR w dostawach zbóż wynika jednak w głównej mierze ze stosunkowo jeszcze mało rozwiniętej hodowli, przeto trzeba ponieść duże wysiłki, aby przy dalszym rozwoju produkcji zwierzęcej, PGR mogły utrzymać swą rolę poważnego dostawcy zbóż. Wydaje się to możliwe, dzięki istnieniu jeszcze w PGR znacznych rezerw w postaci:

- 1) dużych, niedostatecznie jeszcze wykorzystanych powierzchni roślin pastewnych i użytków zielonych,
- 2) możliwości dalszego stosunkowo szybkiego podniesienia plonów;
- 3) oszczędniejszej gospodarki paszami treściwymi.

Przy obecnie stosowanych w PGR dawkach pasz treściwych, produkcja zwierzęca w PGR jest znacznie bardziej zbożochłonna niż w gospodarce chłopskiej. Zjawisko to jest częściowo uzasadnione obiektywnymi warunkami wielkotowarowej produkcji, jednak w znacznym stopniu wynika z jeszcze niedostatecznego zrationalizowania gospodarki paszowej w PGR i ogólnego nadmiernego zużycia pasz na jednostkę produkcji zwierzęcej. Dotyczy to zwłaszcza hodowli trzody, dlatego też przed znaczniejszym rozszerzeniem tej hodowli w PGR konieczne jest dokonanie dużego wysiłku w kierunku jej racjonalizacji, ze szczególnym uwzględnieniem lepszego wykorzystania pasz.

ЗДЗИСЛАВ КАРЧЕВСКИ  
ТАДЕУШ РЫХЛИК  
В а р ш а в а

## РОЛЬ ГОСХОЗОВ В ЗЕРНОВОМ БАЛАНСЕ ПОЛЬШИ

### С о д е р ж а н и е

Авторы рассматривают роль государственных сельских хозяйств в зерновом балансе страны на фоне общей продукции зерна в Польше и в госхозах. Участие государственных хозяйств в местной товарной продукции зерна является весьма высоким и у него постоянная растущая тенденция, что видно по следующим данным: в 1955 г. участие госхозов в заготовке зерна составляло 18,5%, в 1962 г. — около 34%.

Значительное участие государственных хозяйств в поставке зерна происходит, главным образом, вследствие относительно слабо развитого животноводства. Однако, и в будущем, хозяйства эти могут удержать роль главного поставщика зерна в стране при условии более высоких урожаев и в условиях улучшенного кормового режима.

Урожай зерна в государственных хозяйствах все еще является недостаточным и только за последние годы уровень его достигнул уровня, получаемого в крестьянских хозяйствах, причем, однако, динамика роста урожаев выше в госхозах, чем в единоличных хозяйствах. Тенденция роста в госхозах составляет уже в среднем 0,65 центнера в год, в то время в единоличных хозяйствах она достигает 0,50 центнера в год. В госхозах существуют значительные возможности расширения посевной площади зерна (участие зерна в структуре посевов достигает там ниже 45%).

Весьма серьезные возможности роста поставок зерна происходящего из госхозов, укрыты в интенсификации продукции кормовых растений равно на пахотных землях как и в виде зеленых угодий (изза низкого уровня урожаев участие кормовых растений в посевах довольно значительное), а также в более экономном и рациональном режиме сжатых кормов.

В условиях рационов сжатых кормов, применяемых в настоящее время в госхозах, животноводческая продукция является значительно более зернопоглощающей, чем это имеет место в крестьянских хозяйствах. Явление это обосновано частично объективными условиями крупнотоварной продукции, в значительной степени, однако, оно является следствием нерационального кормового режима, высокого употребления кормов, в особенности сжатых, на единицу животноводческой продукции. Главным образом относится это к свиноводческой продукции.

Специфическая роль госхозов состоит в том, что они являются поставщиком посевного материала для всего сельского хозяйства страны. Государственные хозяйства поставляют 98% квалифицированного посевного материала хлебов. Поставка этого количества выявляет тенденцию быстрого роста; по сравнению с 1959 г. она повысилась на 2,5 раза.

ZDZISŁAW KARCZEWSKI  
TADEUSZ RYCHLIK  
Warsaw

## THE ROLE OF STATE FARMS IN POLAND'S GRAIN BALANCE

### Summary

The authors consider the role of State farms in domestic grain balance, on the background of total grain output in the country and that of state farms. The share of state farms in domestic marketable production of grains may be considered as a remarkable one, showing a steadily increasing tendency as it is illustrated by the following figures: in 1955 the share of the state farm deliveries in state purchases amounted to 18.5 per cent, in 1962 about 34 per cent.

However, the big participation of state farms in grain deliveries results mainly from the relatively insufficient development of their animal production. Nevertheless, the state farms are able to maintain their role of the paramount supplier of cereals in the country also in future under the condition that yields are raised and foodstuffs husbandry improved.

The yields of cereals are still low on state farms and they came up with the level realized by individual farms, only during the last years, on the other hand, the rate of increase in yields is higher on state farms. Their annual increment amounts, on an average to 0.65 quintals, while that of individual peasant farms to 0.50 q. There are on state farms still some, though not very high, possibilities to expand sowing areas under cereals (the share of grain in the structure of sowings represents in the latter farms less than 45 per cent).

Very large possibilities for increasing grain deliveries by state farms lie in the intensification of feed crops (to be cultivated) on arable lands and on grounds under green crops (owing to low yields there is a very big share of feed crops in sowings) and in a more economical and more rational husbandry with concentrated feed stuffs. The animal production on state farms is, with the actually applied doses of concentrates, much more grain consuming than that run on individual farms. This phenomenon may be partly explained by the objective conditions of the mass-for-sale-production, though in a quite considerable degree it results from irrational husbandry with feed stuffs, from very high consumption of foodstuffs, especially of concentrated per one animal production unit, the last remark concerning especially live pigs.

State farms play a specific role as suppliers of seeds for the whole agriculture. The state farms deliver over 98 per cent of the tested grain seed. The deliveries of seed material from the state farms show a rapidly growing tendency now (having increased, in comparison with 1959, by two and half times).

